

3. Závěr: Šambhala – imaginární krajina s neimaginárním kontextem

Vedle vztahu lidí ke krajinám skutečným lze zkoumat i jejich vztahy ke krajinám neskutečným, imaginárním. Tibetická představa o „skrytých údolích“ (bájil *Isbas jull*) má sice oporu ve skutečných, geografických lokalitách, nicméně jejich líčení spadá spíše do oblasti imaginárních krajin. Imaginární krajinu lze pracovně vymezit jako jakoukoliv představu o krajině, zemi, místu atp., které nemají místo na zeměkouli, tj. neodpovídají jim žádné konkrétní geografické lokalizace. Imaginární krajiny jsou tedy ty krajiny, které se nedají určit prostřednictvím geografických souřadnic, rovnoběžek a poledníků, a to ani v minulosti a současnosti, ani v budoucnosti. Patří sem tedy i různé „země zaslíbené“, „utopie“, „ráje“, „čisté země“ atp. Jednou z takových velmi populárních imaginárních krajin tibetského buddhismu je Šambhala, o níž pojednává tato kniha. Zvláštnost Šambhaly pro nás je umocněná i její „západní recepcí“, jinými slovy: o Šambhale existuje rozsáhlá literatura neasijského, především západního, euroamerického původu. Lze říci, že „tajemství Šambhaly“ patří mezi témata, jichž se lidé inspirovaní východem zmocnili v takové míře, že stojí za specializované bádání. I o tom je tato kniha.

Přestože se při zkoumání imaginárních krajin badatel nemůže opírat o vlastní či zprostředkovanou empirickou zkušenost, je možné je vážně a akademicky studovat. Nelze tedy přímo zkoumat tyto krajiny, lze však bádát nad určitými výpověďmi, písemnými i ústními o nich. Výpovědi o imaginárních krajinách v případě Tibetu, Mongolska a částečně i Burjatska zahrnují jak tibetské, mongolské a burjatské výpovědi o imaginárních krajinách, tak i netibetské výpovědi, především lidí ze euroamerického prostředí. Tyto informace by bylo jistě vhodné doplnit i o čínské a jiné asijské výpovědi, jejichž studium by o Šambhale také mnohé napovědělo, ale to by již přesahovalo rámec knihy. Zkrátka šambhalský mýtus dnes nepatří již jenom asijské kultuře, ale stává se, byť doposud okrajovou, součástí kultury euroamerické. Zapustil v našem prostředí své kořínky dokonce dříve, než k nám v polovině 20. století definitivně přišel tibetský buddhismus jakožto součást našeho náboženského prostředí.

Šambhala není jenom krajinou klidu a míru, utopii, ale také krajinou apokalyptické bitvy. V případě této bitvy nehraje žádnou zvláštní roli její krajinné utváření, geografie a topologie, případně mytická geografická poloha. Krajina bitvy je „neutrální“, upozaděná a nemá na její průběh a ukončení žádný podstatný vliv. Tím se toto líčení „apokalyptické krajiny“, které je velmi chudé, co se týče podrobností geograficko-krajinných, výrazně liší od líčení krajiny Šambhaly jako krajiny oplývající množstvím pozorhod-

ností, kterým je třeba při popisu věnovat pozornost. Oproti chudému a plochému líčení bojiště ve smyslu kulis, v nichž se poslední bitva odehrává, je líčení mírové Šambhaly mimořádně pestré, bohaté a podrobné. Ostatně tomu i odpovídají příslušná vizuální zobrazení, především thangky a fresky Šambhaly a poslední bitvy.

Budoucí apokalyptická bitva o Šambhalu je bitva imaginární, stejně jako samotné bojiště. A přesto se v Burjatsku a Mongolsku v první třetině 20. století odehrály neimaginární bitvy v rámci občanské války, intervence a bolševické revoluce, které – alespoň pokud jde o motivaci bojovníků – byly inspirovány mýtem o Šambhale. Imaginární bitva budoucnosti se promítla do reálných bojů tehdejší přítomnosti. Imaginární krajina, bitva a lidé se octli v neimaginárním kontextu politického zápasu o budoucí směřování mongolských národů.

Na několika původních případech vizuálních materiálů, především na xylografických thangkách, ale také fotografiích sakrálních fresek získaných během autorova terénního bádání v Burjatsku, Mongolsku a Amdu v letech 2000 a 2001 a dalším materiálu z expedice Martina Slobodníka a Daniela Berounského do Amda v létě 2004, se kniha pokouší ukázat, jak se šambhalský mýtus aktualizoval ve 20. století.

Pro přežívání šambhalského mýtu v našem i asijském prostředí je taktéž důležitá i permanentní diskuse o otázce skutečné, totiž geograficky lokalizovatelné Šambhaly, jejíž zodpovězení religionistice pochopitelně nepřísluší. Jako metodologicky příhodný se nabízí přístup, jenž dělí náboženství na normativní a žité. Jedná se sice o jisté zjednodušení, tj. klasifikaci náboženství do dvou skupin, nicméně nápomocné pro postžení dvou typů narace o Šambhale, jakož i dvou typů či pojetí existence této buddhistické utopie. Z hlediska normativního pojetí náboženství je častější výklad existence Šambhaly jako „stavu mysli“, tj. meditačního, „vnitřního“, symbolického, metaforického atp. Pochopitelně i někteří vzdělání mniši a lamové věří na reálnou geografickou existenci Šambhaly, tj. vycházejí z představy o časoprostorovém zasazení této utopie na Zemi, nicméně pro normativní pojetí je běžnější vysvětlení existence Šambhaly jako stavu mysli. Druhé pojetí, řekněme žité, pak předpokládá geograficky reálnou existenci Šambhaly. I zde platí, že i mezi prostými věřícími, laiky a laičkami se lze setkat s jedinci, kteří upřednostňují pojetí Šambhaly jako stavu mysli a neztotožňují ji, zpravidla pod vlivem učených mnichů a lamů, s konkrétní geografickou lokalitou.

Dalším pozoruhodným aspektem šambhalské narace je skutečnost, že ona skrytá krajina, království Šambhaly, se vždy nalézá mimo těžiště vypravěče, je vždy někde na periferii, či dokonce častěji mimo tuto oblast, je zkrátka pokaždé velice vzdálená. Navíc zpravidla vypravěč neuvádí zkušenost z autopsie, tj. osobně zažitou, ale spíše hovoří o tom, co slyšel od jiných. Tato okolnost se týká jak pojetí reálně geografického, tak i pojetí Šambhaly jako stavu mysli. Vždy je pro obyčejného člověka velmi obtížné se do Šambhaly dostat, buď doslovně – geograficky, nebo obrazně, tj. dosáhnout šambhalského stavu mysli. Šambhala je vždy tím, co je sice na dosah, ale co není dosažitelné

snadno. Šambhala se nachází pokaždé mimo obvyklé a důvěrně známé území. Anebo je v nedaleké krajině, nicméně pod zemí a opět značně nedostupná. A vzhledem k tomu, že šambhalská narace se objevuje především mezi nomády zvyklými překonávat relativně velké vzdálenosti, nachází se opravdu daleko. Vysvětlení této skutečnosti, totiž toho, že nikdo jako by nechtěl mít Šambhalu v bezprostřední blízkosti, je možné ze dvou úhlů pohledu. Za prvé, pokud by ležela v dosahu geograficko-empirické ověřitelnosti, ztratila by na tajuplnosti a nedostupnosti. Člověk by si zkrátka vzal průvodce, ovšem trochu jiného, než představují různé tibetské průvodce na cestu do Šambhaly (Šambhalä lamjig /*ša mbha la'i lam jig!*), jak se o nich píše v kapitole o tibetském písemnictví. Vybavil by se spíše západním bedekrem typu *Lonely Planet* či *Rough Guide* a vydal by se do příslušného hotelu, odkud by mohl onu vysněnou krajinu nejenom spatřit na vlastní oči, ale také ji vyfotografovat a po návratu domů promítat přátelům, známým, případně studentům. A za druhé, i v Tibetu platí pravidlo, že ovoce ze sousedovy zahrádky je sladší než moje. Sice to dosti kontrastuje s jiným pravidlem, totiž všude dobře, doma nejlépe, ale to už je úděl všech úsloví a přísloví, že existují ve dvou opozitopolárních variantách a my si vybíráme vždy zrovna to, které potřebujeme. „Ráno moudřejší večera“ ovšem zpravidla na celé čáře poráží „Co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek“ (mohu-li zmínit vlastní zkušenost, kdy moudrost jednoznačně vítězí nad zbrklostí).